

**ДЖОРДЖ
ОРВЕЛЛ**

1984

Джордж Орвелл

1984

«1984» (відомий також під назвою «Тисяча дев'ятсот вісімдесят четвертий») — антиутопія англійського письменника Джорджа Орвелла.

Перші півстоліття після виходу в світ цей роман сприймався як ядуча сатира на комуністичні режими. Але зараз пророчі деталі сконструйованого Орвеллом світу стають реаліями сучасного декомунізованого глобалізованого світу.

Транснаціональні корпорації, пропагандистські медіа і соціальні мережі ніби взяли на озброєння фантастичні знахідки Джорджа Орвелла: «Великий брат стежить за тобою», «Свобода — це рабство», «Мир — це війна».

Роман розповідає історію Вінстона Сміта і його деградації під впливом тоталітарної держави, в якій він живе. Є найвідомішою і найцитованішою антиутопією у літературі і стоїть в одному ряду з «Ми» Євгена Зам'ятина, «Прекрасним новим світом» Олдоса Гакслі і «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері.

У 2009 р. впливова британська газета «Таймс» оголосила роман «1984» найважливішою книгою, надрукованою за останні 60 років.

Були часи, коли роман «1984» сприймався настільки революційним і здавався настільки політично небезпечним, що був заборонений деякими бібліотеками Сполучених Штатів, не кажучи вже про тоталітарні режими.

Частина перша

Розділ 1

Був ясний холодний квітневий день, годинник показував рівно тринадцять нуль-нуль. Вінстон Сміт, занурившись у комір свого пальто так, що підборіддя майже торкалося грудей, поспішав якнайшвидше врятуватися від мерзенного колючого вітру, тому хутко прослизнув скрізь скляні двері багатопверхового житлового будинку «Перемога», але, як виявилось, недостатньо швидко, бо вихор зернистого пилу все ж увірвався до приміщення разом із ним.

У під'їзді смерділо вареною капустою і старими килимками. На стіні висів кольоровий плакат, явно завеликий для такого приміщення. З плакату на нього пильно дивилося величезне, завширшки з метр, обличчя чоловіка років сорока п'яти, з густими чорними вусами, жорстке, але у цій суворості була якась своя краса. Вінстон одразу попрямував до сходів. Викликати ліфт було марно. Навіть у кращі часи він рідко працював, а зараз електрику почали взагалі відключати у денний час. Це було частиною кампанії по економії для підготовки до Тижня ненависті. До квартири треба було подолати цілих сім прольотів. Вінстону було тридцять дев'ять років і його варикозна виразка над правою щиколоткою знову нагадала про себе, тому він йшов повільно, кілька разів зупиняючись, щоб трохи перепочити. На кожному поверсі навпроти шахти ліфта зі стіни на нього витріщалося те саме величезне обличчя з плакату. Це була одна з тих ілюстрацій, де, здається, що з якого боку не глянь, очі завжди стежать за тобою. Великими літерами на плакаті було написано: «СТАРШИЙ БРАТ СПОСТЕРІГАЄ ЗА ТОБОЮ».

У квартирі розмірений оксамитовий голос зачитував зведення з якимись цифрами, які мали відношення до виробництва чавуну. Голос лунав з продовгуватої

металевої пластини, схожої на затемнене дзеркало, яка була вбудована у стіну з правого боку від входу. Вінстон покрутив перемикач, і голос став тихіше, хоча слова все ще було чутно досить розбірливо. Цей апарат (він називався телеекран) можна було зробити темніше або тихіше, але повністю вимикати було заборонено. Вінстон підійшов до вікна: це був невисокий худорлявий чоловік, чия квола статура ще більше підкреслювалася синім мішкуватим комбінезоном, який був обов'язковою уніформою всіх партійців. Волосся у нього було зовсім світле, а шкіра на його рум'яному від природи обличчі лущилася через жорстке мило, тупі леза у бритві і нещодавню сувору зиму.

Навіть через закрите вікно він відчував холод, яким був оповитий світ зовні. На вулиці невеликі пориви вітру підіймали вихори пилу та рваний папір, і хоча світило сонце, а небо було яскраво-блакитним, здавалося, все було позбавлене кольору, крім розвішаних усюди плакатів. Портрет з чорними вусами зверхньо спостерігав з усіх боків. Один з плакатів висів прямо навпроти його будинку. «СТАРШИЙ БРАТ СПОСТЕРІГАЄ ЗА ТОБОЮ», — говорив напис на ньому, а темні очі дивилися прямисінько в очі Вінстона. Внизу біля тротуару висів інший плакат, щоправда, один з його куточків відклеївся, і він тріпотів на вітру, то ховаючи, то показуючи єдине слово «АНГСОЦ». Десь далеко між дахами пролетів гвинтокрил, на мить він завис у повітрі, немов трупна муха, а потім знову полетів геть. Це був поліцейський патруль, який заглядав людям у вікна. Однак патрулі не мали значення. Поліція Думок — от кого насправді треба було боятися.

За спиною Вінстона голос з телеекрану все ще базікав щось про чавун і перевиконання дев'ятого трирічного плану. Телеекран працював одночасно і на прийом, і на передачу сигналу. Він вловлював кожне слово, яке було вимовлене голосніше, ніж пошепки,

більш того, поки Вінстон залишався у полі зору металевої пластини, його можна було не тільки чути, але й бачити. Звичайно, не було ніякого способу дізнатися, чи спостерігають за тобою у даний момент. Як часто і за яким принципом Поліція Думок підключається до якогось конкретного телеекрану, можна було лише здогадуватися. Можливо, вони взагалі цілодобово стежать за всіма. Але у будь-якому випадку точно можна було сказати одне — вони могли підключитися до вашої лінії коли завгодно. Доводилося жити з постійним усвідомленням того — і це вже було не просто звичним відчуття, а скоріше інстинктом — що кожен твій звук чують, а кожен рух уважно відстежують (якщо тільки ти не знаходишся у повній темряві).

Вінстон намагався завжди стояти до телеекрану спиною. Так було безпечніше, хоча він чудово розумів, що навіть спина може його видати. За кілометр від його будинку знаходилося Міністерство Правди, де він, власне, і працював. Це була величезна біла будівля, яка височіла над похмурим міським пейзажем. «І це, — подумав він з огидою, — це Лондон, головне місто Злітної смуги № 1, яка є третьою за кількістю населення провінцією Океанії». Він спробував згадати свої дитячі роки, адже ці спогади мали підказати йому, чи завжди Лондон був таким. Чи завжди тут були ці обшарпані будинки дев'ятнадцятого століття, стіни яких були підперті дерев'яними балками, вікна заклеєні листами картону, дахи залатані іржавим гофрованим залізом, а паркани поламані, криві та хилилися, здавалося, у всі боки одразу? А ці розбомблені пустирі, де у повітрі кружляв білий пил, а купи щебеню та битої цегли, які вже поросли бур'яном; пустирі, де утворилися цілі колонії убогих дерев'яних трущоб? Але він не міг нічого згадати, хоч би як сильно не намагався: від його дитинства не залишилося нічого, крім кількох коротких фрагментів, які яскраво спалахували у його голові, але

не мали ні фону, ні контексту, тому здебільшого він абсолютно не розумів, що вони означали.

Будівля Міністерства Правди, або Мініправда на новомові (новомова була офіційною мовою Океанії) разюче відрізнялася від інших лондонських споруд. Це була величезна пірамідальна будівля з полірованого білого бетону, яка підіймалася, тераса за терасою, на триста метрів вгору. З того місця, де стояв Вінстон, можна було прочитати викарбувані на фасаді три основних гасла Партії:

ВІЙНА — ЦЕ МИР

СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО

НЕЗНАННЯ — ЦЕ СИЛА

Говорили, що у Міністерстві правди три тисячі кімнат над землею і стільки ж під землею. У різних районах Лондона розмістилися ще три будівлі аналогічного типу та розміру. Вони настільки виділялися з міського пейзажу, що з даху житлового будинку «Перемога» можна було побачити відразу їх усі. Це були будівлі чотирьох міністерств, які і складали весь керівний апарат Океанії. Міністерство правди займалося новинами, розвагами, освітою та образотворчим мистецтвом. Міністерство миру займалося війною. Міністерство любові підтримувало закон і порядок. А Міністерство достатку відповідало за економіку. Їх назви на новомові звучали так: Мініправда, Мінімир, Мінілюб і Мінідост.

Міністерство любові особливо лякало своїм виглядом. У його будівлі не було жодного вікна. Вінстон ніколи не був у Міністерстві любові, навіть не підходив до нього ближче, ніж на півкілометра. Це було місце, куди можна було увійти тільки у службових справах, і то лише через

лабіринт загороджень з колючого дроту, сталевих дверей і прихованих кулеметних гнізд. На вулицях, які вели до його зовнішньої огороди, чергували здоровані-охоронці у чорній формі, озброєні складними кийками.

Вінстон різко повернувся. Він миттєво надав своєму обличчю вираз тихого оптимізму, адже саме такий вираз обличчя доцільно було робити, дивлячись на телеекран. Він спокійно пройшов до крихітної кухні. Пішовши з Міністерства у цей час, він пожертвував своїм обідом у їдальні, при цьому він чудово знав, що на кухні у нього не було нічого, крім шматка темного хліба, який потрібно було приберегти для сніданку. Він взяв з полиці пляшку з безбарвною рідиною, на якій була наклеєна біла етикетка з написом «Джин Перемога». Ніздрі залоскотав різкий синтетичний запах. Вінстон налив майже повну чашку, зібрався з духом і проковтнув напій, немов ліки.

Миттєво його обличчя почервоніло, а з очей потекли сльози. Рідина була наче та азотна кислота, і вже після першого ковтка виникало відчуття, що тебе б'ють по голові гумовим кийком. Але печіння майже відразу зникало, і світ виглядав вже не так паскудно. Він вийняв з кишені зім'яту пачку з написом «Сигарети Перемога», дістав цигарку, але з необережності взяв її вертикально, тому весь тютюн висипався на підлогу. З наступною він впорався краще. Він повернувся назад до вітальні та сів за маленький столик зліва від телеекрану. З шухляди столу він дістав перову ручку, пляшечку з чорнилами та товсту записну книжку з червоним корінцем і обкладинкою з мармуровим візерунком.

Телеекран у його вітальні висів чомусь не так, як у всіх. Замість того, щоб розміщуватися, як зазвичай, у торцевій стіні, щоб охоплювати всю кімнату, він був вбудований у стіну навпроти вікна. Збоку від нього була невелика ніша, в якій і сидів зараз Вінстон. Коли будувався цей будинок, вона, ймовірно, призначалася

для книжкового стелажу. Втискаючись у цю нішу, Вінстон міг залишатися поза зоною видимості телеекрану. Його, звичайно, було чутно, але поки він залишався у своєму нинішньому положенні, видно його не було, і це головне. Таке незвичайне планування кімнати частково й спонукало його до того, що він збирався зараз зробити.

Але також на це його надихнув записник, який він щойно дістав з шухляди. Це був надзвичайно красивий записник. Трохи пожовклі від віку сторінки були зроблені з щільного гладенького паперу, який не виробляли вже принаймні років сорок. Але Вінстон припускав, що цей записник був набагато старшим. Він побачив його у вітрині маленької крамнички з усіляким старим барахлом у бідному кварталі (в якому саме він вже й не пам'ятав), і одразу ж ним опанувало непереборне бажання заволодіти цією річчю. Взагалі, члени Партії не повинні були ходити за покупками до таких магазинів (їх називали «точки вільної торгівлі»), але цього правила не дотримувалися занадто строго, тому що в таких магазинах були різні товари, такі як шнурки та леза для гоління, які не можна було більше ніде дістати. Вінстон швидко оглянув вулицю, а потім прослизнув усередину і купив цей блокнот за два долари п'ятдесят центів. У той момент він навіть не розумів, навіщо він йому потрібен. З деяким почуттям провини він відніс його додому у своєму портфелі. Навіть якщо він там нічого не напише, вже те, що він володіє такою річчю, компрометувало його.

Зараз він збирався відкрити цей записник. Не те щоб це було протизаконно (нічого не було протизаконним, оскільки законів як таких більше просто не існувало), але якби його хтось застукав за цим заняттям, покаранням звичайно ж була б смерть або, як мінімум, двадцять п'ять років у виправному таборі. Вінстон відковиряв з кінчика пера заводське мастило. Перо було

архаїчним інструментом, і зараз рідко використовувалось навіть для підписання документів. Він теж купив його потайки, не зміг втриматися, бо йому здалося, що такий гарний кремовий папір був вартий того, щоб на ньому писали справжнім пером, а не дряпали гострим хімічним олівцем. Насправді Вінстон не звик писати від руки. Крім дуже коротких заміток, він зазвичай все надиктовував, що, звичайно, було неможливо в даній ситуації. Він занурив перо у чорнило і на мить завмер. Усередині нього все здригнулося. Торкнутися паперу ручкою було вирішальним кроком. Маленькими кострубатими літерами він написав:

«4 квітня 1984 р.»...

Він відхилився. Його охопило почуття повної безпорадності. По-перше, він не був точно впевнений, що зараз 1984 рік. Швидше за все, рік був все ж правильний, оскільки він був цілком упевнений, що йому тридцять дев'ять років, і народився він ймовірно у 1944 або 1945 році. В наші дні неможливо було точно визначити дату, завжди була ймовірність помилитися на рік чи два.

Та й взагалі, для кого, власне, він пише цей щоденник? Послання майбутнім поколінням? Його думки на мить закрутилися навколо сумнівної дати на сторінці, а потім він згадав слово з новомови — «дводумство». У цей момент він вперше усвідомив масштаби того, що зараз збирався зробити. Яке ще послання майбутнім поколінням? Це було неможливо за своєю природою. Або майбутнє буде таке саме як сьогодні, і у цьому випадку до нього ніхто не буде дослухатися, або воно буде відрізнятися від того, що коїться зараз, і тоді його писанина буде безглуздою і нікому не потрібною.

Деякий час він сидів, тупо витріщаючись на кремовий папір. Його ступор перервала різка військова музика, що зазвучала з телеекрану. Навіть дивно, що зараз він не просто втратив здатність висловлювати свої думки, але

навіть забув, що він взагалі мав намір написати. Кілька тижнів він готувався до цього моменту, і йому ніколи не спадало на думку, що йому знадобиться ще щось, крім сміливості. Саме написання здавалося легким. Все, що йому потрібно було зробити, це перенести на папір нескінченний монолог, який крутився в його голові буквально роками. Але у цей момент весь його словниковий запас вичерпався. Більше того, у нього почала нестерпно свербіти варикозна виразка. Він не наважувався почухати її, тому що після цього вона завжди запалювалась. Секунди цокали, а думки Вінстона були зосереджені лише на порожній сторінці перед ним, свербінні шкіри над щиколоткою, гучному військовому марші, який лунав з динаміку, та легкому сп'янінні, викликаному джином.

І тут раптово він почав щось швидко записувати, напевно, навіть не до кінця усвідомлюючи, що саме він писав. Його невеликий, трохи дитячий почерк стрибав то догори, то донизу по сторінці, спершу він забував лише про великі літери, а потім і про розділові знаки:

«4 квітня 1984 року. Вчора ввечері ходив у кіно. Показують там лише військові фільми. Один був дуже непоганий — про біженців на борту корабля, який бомбили десь у Середземному морі. Глядачів дуже потішили кадри, на яких товстун намагається врятуватися, стрибає у воду і пливе, але його переслідує гвинтокрил: спочатку він борсається у воді, як морська свиня, потім гвинтокрил бере його на приціл, і ось кулі пролітають крізь нього, наче ті макарони через друшляк, а море навколо нього стає рожевим від крові, він швидко тоне, а вода проходить через дірки від куль в його тілі. Публіка просто ревіла від захвату і дико реготала, коли він тонув. Потім на екрані з'явилася рятувальна шлюпка з дітьми, а над нею також кружляв гвинтокрил. у шлюпці була жінка середніх років, можливо вона була єврейкою, вона сиділа спереду

човна з маленьким хлопчиком років трьох на руках. цей хлопчик кричав від переляку і ховав голову між її грудей, немов намагався сховатися від небезпеки прямо у ній, а жінка обіймала та втішала його, і весь час прикривала його своїм тілом, хоча сама посиніла від переляку. можливо, вона наївно вважала, що її руки можуть захистити його від куль. потім гвинтокрил скинув 20-кілограмову бомбу прямо на них, і човен розлетівся на друзки. потім з'явився чудовий кадр, який показував, як дитяча рука злітає прямо у повітря, мабуть, на гвинтокрилі була встановлена камера, щоб стежити за тим, що відбувається. з партійних місць пролунав шквал оплесків, але жінка, яка сиділа в частині залі, яка була призначена для пролетаріату, раптом почала піднімати шум і кричати що не можна показувати таке при дітях але вони ж це не прямо при дітях а потім прийшла поліція і вигнала її з кінотеатру я не думаю що з нею щось трапилось адже нікому немає діла до того що говорять ці проли типова реакція пролів вони ніколи...»

Вінстон припинив писати, бо руку схопили судоми. Він не знав, що змусило його вилити на папір цей потік словесного бруду. Але цікаво було те, що поки він робив це, в його голові спалахнула зовсім інше картина, причому настільки яскраво, що йому здалося, що він навіть зможе її описати. Тепер він зрозумів, що саме цей інцидент і змусив його поспішно втекти додому і почати писати щоденник вже сьогодні.

Сам інцидент стався цього ранку в Міністерстві, якщо звичайно щось настільки туманне і незрозуміле можна назвати «інцидентом». Було близько одинадцятої години ранку, і у Відділі Документації, де працював Вінстон, співробітники якраз витягали стільці зі своїх кабінок і розставляли їх у центрі зали навпроти великого телеекрану, готуючись до «двохвилинки ненависті». Вінстон якраз займав своє місце в одному з

середніх рядів, коли до кімнати несподівано увійшли двоє людей, яких він знав в обличчя, але ніколи з ними не розмовляв. Першою увійшла дівчина, яку він часто зустрічав у коридорах Міністерства. Він не знав її імені, але знав, що вона працює у Відділі Художньої літератури. Оскільки Вінстон іноді бачив її з забрудненими мастилом руками і гайковим ключем, то припустив, що вона виконувала якусь технічну роботу з обслуговування машин для написання романів. Це була впевнена у собі дівчина років двадцяти семи, з густим темним коротким волоссям, веснянкуватим обличчям, стрункою та спортивною статурою. Вузький червоний пояс, символ Молодіжної антисексуальної ліги, туго огортав лінію талії її партійного комбінезона, наче навмисно підкреслюючи спокусливі форми її стегон. Вінстону вона не сподобалася ще з найпершої їх зустрічі. І він знав чому. Вона всім своїм виглядом демонструвала, якщо не сказати нав'язувала, атмосферу всіх цих партійних збіговиськ, нахшталт хокейних змагань, обливань крижаною водою, масових турпоходів, а також загальної благонадійності і стерильності думок. Він не любив майже всіх жінок, особливо молодих і гарненьких. Тому що саме жінки, і в першу чергу молоді, були найбільш фанатичними прихильниками партійних ідеалів, голосніше за всіх вигукували гасла, шпигували за іншими в надії виявити і здати Поліції Думок тих, хто мислив інакше. Але саме ця дівчина здавалася йому більш небезпечною, ніж більшість інших. Одного разу, коли вони проходили повз один одного в коридорі, вона скося зиркнула на нього, і цей погляд, здавалося, пропалив у ньому дірку і на мить наповнив його чорним жахом. Йому навіть спало на думку, що вона могла бути агентом Поліції Думок, хоча це і дуже мало ймовірно. Проте його охоплювало почуття занепокоєння, змішане з острахом і ворожістю щоразу як вона була десь поруч.

Відразу за нею увійшов О'Брайан, член Внутрішньої Партії, який займав настільки важливу та високу посаду, що Вінстон мав лише туманне уявлення про його обов'язки. На мить у кімнаті запанувала тиша, коли група людей, яка зібралася навколо стільців, побачила, що до них наближається чорний комбінезон партійної верхівки. О'Брайан був великим, міцним чоловіком з товстою шиєю і жорстким обличчям, хоча іноді він все ж посміхався (які думки ховалися за тією посмішкою можна було лише здогадуватись). Але незважаючи на свою грізну зовнішність, був у нього певний шарм. У нього була звичка поправляти окуляри на носі, це було досить мило і якимось дивним чином обеззброювало співрозмовника, адже це надавало зовнішності цього насупленого чоловіка якусь інтелігентність і витонченість. Цей його жест робив його схожим на дворянина вісімнадцятого століття, який пропонував вам свою табакерку (якщо, звичайно, хтось ще мислить такими категоріями). Вінстон бачив О'Брайана близько з десяток разів за майже стільки ж років. Щось у ньому притягувало Вінстона, і не лише тому, що він був заінтригований контрастом між чемними манерами і його борцівською статурою. Скоріше за все це було якесь таємне переконання, яке, можливо, ґрунтувалося не стільки на вірі, скільки на надії, що політична ортодоксальність О'Брайана не була ідеальною. Щось у його обличчі неухильно наштовхувало на такі думки. Хоча, знову ж таки, можливо, його обличчя показувало не партійну неблагоннадійність, а просто високий інтелект. Але в будь-якому випадку він виглядав як людина, з якою можна було б щиро поговорити, якби якимось чином вдалося обдурити телеекран і поговорити віч-на-віч. Вінстон ніколи не намагався перевірити це своє припущення, та й правду кажучи, не було ніякого способу зробити це. У цей момент О'Брайан глянув на свій наручний годинник, побачив, що вже

майже одинадцять нуль-нуль, і, вочевидь, вирішив затриматись у Відділі Документації, поки не закінчиться двохвилинка ненависті. Він зайняв місце в одному ряду з Вінстоном, сівши через пару стільців від нього. Між ними сіла невисока світловолоса жінка, яка працювала у сусідній з Вінстоном кабінці. Відразу за ним сіла темноволоса дівчина з червоним поясом.

І ось вже через мить з великого телеекрану у кінці кімнати вирвався жахливий скрегіт, наче працював якийсь незмазанний іржавий механізм. Це був шум, від якого зводило зуби і волосся на потилиці ставало дибки. Двохвилинка Ненависті розпочалася.

Як завжди, на екрані промайнуло обличчя Еммануеля Гольдштейна, наймерзеннішого та найпідступнішого ворога народу. Де-не-де пролунало шипіння. Маленька рудоволоса жінка скрикнула у пориві страху та відрази. Гольдштейн був бунтівником і зрадником, який колись давно (скільки часу назад ніхто не пам'ятав) був одним з лідерів Партії, майже на рівні самого Старшого Брата, а потім почав вести контрреволюційну діяльність, через що був засуджений на смерть, проте якимось таємничим чином втік і з тих пір десь переховується. Програми двохвилинки ненависті змінювалися кожного дня, але у кожній з них Гольдштейн був головним персонажем. Він був першим зрадником, першим осквернителем чистоти Партії. Усі злочини проти Партії, всі зради, саботажі, єресь та інакодумство напряду впливали з його вчення. Йшлося про те, що він все ще живий і виношує свої підступні плани: можливо, десь за морем, під захистом своїх іноземних замовників, а можливо — як періодично ходили чутки — у якомусь тайнику в самій Океанії.

Діафрагма Вінстона стиснулася у спазмі. Він ніколи не міг дивитися на обличчя Гольдштейна без роздираючої суміші емоцій. Це було худорляве єврейське обличчя з величезним пухнастим ореолом

сивого волосся і маленькою борідкою, наче у цапа — обличчя розумне, але в той же час огидне, сповнене якоїсь старечої дурості, і цей його довгий тонкий ніс, на кінчику якого якимось незрозумілим чином трималися окуляри. Обличчя його нагадувало морду вівці, і голос теж мав якийсь овечий тон. Гольдштейн виплескував свою звичайну отруйну словесну атаку на доктрини Партії — атаку настільки перебільшену і спотворену, що навіть дитині було б зрозуміло, що це повна маячня, але при цьому все ж досить правдоподібно, щоб посіяти у комусь не настільки кмітливому, як він, зерно сумніву і наповнити голову бідолахи тривожними думками. Він ображав Старшого Брата, засуджував диктатуру Партії, вимагав негайного укладення миру з Євразією, виступав за свободу слова, свободу друку, свободу зібрань, свободу думки, викрикував, що справжня ідея революції була спотворена — і все це лунало у такій стрімкій манері, яка була свого роду пародією на звичний стиль партійних ораторів, і навіть містила слова новомови. Насправді вона містила навіть більше слів новомови, ніж зазвичай використовував будь-який член Партії у повсякденному житті. І весь цей час, щоб у глядачів не виникало ніяких сумнівів щодо реальної загрози, яку несе за собою балаканина Гольдштейна, за його головою на телеекрані марширували нескінченні колони євразійської армії — шеренги міцних абсолютно однакових чоловіків з невиразними азіатськими обличчями. Приглушений ритмічний тупіт солдатських чобіт був фоном для його бридкого скрипучого голосу.

Не минуло й тридцяти секунд з початку двохвилинки ненависті, а половина присутніх у кімнаті людей кричала в неконтрольованому пориві люті й ненависті. Самовдоволене овече обличчя на екрані і жахлива міць євразійської армії, що стояла за ним, були нестерпними. Крім того, вид або навіть думка про Гольдштейна автоматично викликали страх і гнів. Він був об'єктом

навіть більш постійної ненависті, ніж Євразія та Остазія, оскільки, коли Океанія перебувала у стані війни з однією з цих держав, вона зазвичай перебувала у стані миру з іншого. Але що було дивно, то це те, що хоча Гольдштейна всі ненавиділи та зневажали, а його теорії щодня спростовувалися, розбивалися вщент і висміювалися як повна нісенітниця та дурня (адже це і була повна нісенітниця і дурня) на зборах і телеекранах, в газетах і книгах, його вплив, здавалося, ніколи не зменшувався. Завжди були нові зрадники, які велися на його теревені. Не було і дня, щоб Поліція Думок не викривала шпигунів і саботажників, які діяли під його керівництвом. Він був командиром величезної тіньової армії, підпільної мережі змовників, ціллю яких було повалення державного ладу Океанії. Говорили, що його організація називається «Братство». А ще люди шепотілися про те, що існує якась жахлива книга, збірник всіх єресей, автором якої був сам Гольдштейн і яку він таємно поширював. Ця книга не мала назви. Люди називали її просто Книгою. Але все це були лише примарні чутки. Ні про Братство, ні про Книгу вголос не згадував ні один член Партії.

На другій хвилині ненависть досягла свого апогею. Люди стрибали і кричали у весь голос, намагаючись заглушити ненависний гольдштейнівський голос, який лунав з екрану. Маленька рудоволоса жінка аж палала ненавистю, вона жадібно хапала ротом повітря, немов риба, викинута на берег. Навіть грізне обличчя О'Брайана почервоніло. Він сидів на своєму стільці дуже прямо, його потужна грудина здималася і тремтіла так, наче він стояв перед натиском потужної хвилі. Чорнява дівчина позаду Вінстона почала кричати: «Свиня! Свиня! Свиня!», і тут раптом вона взяла важкий словник новомови і жбурнула його в екран. Він потрапив Гольдштейну в ніс і відскочив від нього. Гидкий голос невблаганно продовжував свою балаканину. У якийсь

момент Вінстон зрозумів, що і сам кричить разом з іншими і сильно б'є п'ятою по стільцю. Жах двохвилинок ненависті був не в тому, що людина була змушена грати роль, а в тому, що, хоч-не-хоч, ти приєднаєшся до цього шаленства і воно накриє тебе з головою. Тридцять секунд, і ти вже не грав роль, не прикидався, тебе охоплював жахливий страх і мстивість, бажання вбивати, катувати, розбивати обличчя кувалдою. І ця жахлива енергетика, здавалося, протікала через всю аудиторію, як електричний струм, перетворюючи обличчя людей на божевільні гримаси. І все ж лють, яку кожен відчував, була абстрактною, не спрямованою на щось конкретне, і її можна було переключити з одного об'єкта на інший, як полум'я паяльної лампи. Таким чином, в якийсь момент ненависть Вінстона була направлена зовсім не на Гольдштейна, а, навпаки, на Старшого Брата, Партію та Поліцію Думок. У такі моменти його серце тягнулося до самотнього, ненависного усіма єретика на екрані, єдиного хранителя істини та здорового глузду в цьому світі тотальної брехні. І тим не менше вже наступної миті він кричав у єдності з оточуючими його людьми, і все, що було сказано про Гольдштейна, тепер здавалося йому правдою. У ці моменти його прихована огида до Старшого Брата змінювалась обожнюванням, і Старший Брат, цей непереможний, безстрашний захисник, височів і стояв, наче скеля, проти азійських ворожих орд. А Гольдштейн, незважаючи на свою ізоляцію від цивілізованого суспільства, безпорадність та й взагалі загальний сумнів у самому його існуванні, здавався якимось зловісним чарівником, здатним лише силою свого голосу зруйнувати все те, що так дбайливо створила Партія для своїх громадян.

Іноді навіть можна було перенаправити ненависть на когось свідомо. Раптово, з неймовірним зусиллям, як коли у кошмарі намагаєшся відірвати голову від

подушки, Вінстону вдалося перенести свою ненависть з обличчя на екрані на темноволосу дівчину позаду нього. Яскраві красиві галюцинації промайнули в його голові. Він забиває її до смерті гумовим кийком. Він прив'язує її оголену до стовпа і стріляє в неї стрілами, як святий Себастьян. Він гвалтує її і перерізає їй горло в момент найвищого екстазу. Більш того, навіть краще, ніж раніше, він усвідомив, чому ненавидить її. Він ненавидів її, тому що вона була молодою, красивою і при цьому її абсолютно не цікавив секс та сексуальність як така; тому що він хотів спати з нею, але знав, що цього ніколи не станеться, адже навколо її тонкої гнучкої талії, яка, здавалося, так і просила обійняти її, був обмотаний ненависний червоний пояс — агресивний символ цнотливості.

Ненависть досягла апогею. Голос Гольдштейна перетворився на справжнє бекання вівці, і навіть на мить обличчя його перетворилося на овече. Потім овеча морда розчинилася у фігурі євразійського солдата, величезного і жахливого. Здавалося, що він зі своїм страшним автоматом зараз вистрибне з екрану прямо на глядачів. Кілька людей, які сиділи в передніх рядах злякано здригалися і ухилялися. Але вже наступної миті, викликавши у всіх глибокий видих полегшення, ворожа фігура розчинилася, і їй на зміну прийшло обличчя Старшого Брата, чорнявого, чорновусого, повного сили і якогось таємничого спокою. Обличчя його ставало все більшим, воно заповнило собою майже весь екран. Проте ніхто вже не слухав, що говорив Старший Брат. Це були всього лише кілька слів підбадьорення, які зазвичай вигукують у розпалі битви, ви не сприймаєте їх окремо одне від одного, але вони вселяють впевненість самим фактом їх проголошення. Потім обличчя Старшого Брата знову зникло, і замість нього жирним шрифтом на екрані з'явилися три гасла Партії:

ВІЙНА — ЦЕ МИР

СВОБОДА — ЦЕ РАБСТВО

НЕЗНАННЯ — ЦЕ СИЛА

Обличчя Старшого Брата не зникло повністю, його обриси ще залишалися на екрані протягом декількох секунд і були наче фоном для цих гасел. Його образ буквально вривався в свідомість і стояв перед очима. Маленька рудоволоса жінка кинулася вперед, перестрибуючи через спинку стільця, що стояв перед нею. З тремтінням у голосі вона бурмотіла щось схоже на «Мій Спаситель!» і тягнула руки до екрану. Потім вона закрила обличчя руками. Я зрозумів, що вона промовляє щось на зразок молитви.

У цей момент всі почали повільно і ритмічно скандувати: «С-Б! С-Б!» — знову і знову, дуже повільно, з довгою паузою між «С» і «Б» — таке похмуре бурмотіння, в якому було щось дикунське, і на тлі всього цього, здавалося, що чуєш тупіт босих ніг і ритмічні удари тамтамів. Все це тривало секунд тридцять. Такий повільний гіпнотичний спів можна було часто почути в моменти емоційного піку. Це був свого роду гімн, така собі ода мудрості та величі Старшого Брата, але це був скоріше акт самонавіювання, навмисне придушення свідомості за допомогою ритмічного шуму. Всередині у Вінстона все застигло. На двохвилинках ненависті йому ніколи не вдавалося протистояти загальному емоційному пориву і він скаженів разом з усіма, але це нелюдське «С-Б!.. С-Б!» завжди вселяло в нього жах. Звичайно, він співав разом з іншими, інакше було неможливо. Приховувати свої почуття, контролювати своє обличчя, робити те, що роблять всі інші, було інстинктивною реакцією. Але були моменти, які тривали кілька секунд, не більше, коли навіть не стільки вираз

обличчя, а просто швидкоплинний погляд міг видати його. І саме в цей момент відбулася знаменна подія — якщо, звичайно, вона взагалі відбулася.

На мить він зловив погляд О'Брайана. О'Брайан встав. Він зняв окуляри і своїм характерним жестом збирався натягнути їх собі назад на носа. Їх погляди зустрілися менш ніж на секунду, але Вінстон знав — о так, він знав! — що О'Брайан думав про те саме, що і він сам. Помилки бути не могло. Наче їх розуми відкрилися, і думки їх ринули назустріч одна одній через їхні очі. «Я з тобою», — здавалося, говорив йому О'Брайан. «Я точно знаю, що ти відчуваєш. Я знаю все про твоє презирство, твою ненависть, твою відразу. Але не хвилюйся, я на твоєму боці!» А потім цей проблиск зник, і обличчя О'Брайана знову стало незворушним, як і у всіх.

Ось і весь інцидент. Вінстон уже й не знав, чи було це насправді чи йому лише привиділося. Подібні «інциденти» ніколи не мали продовження. Все, що вони робили — це підтримували в ньому віру або надію, що інші теж (а не тільки він сам) є ворогами Партії. Можливо, чутки про масштабні підпільні змови все ж були правдою, можливо, Братство дійсно існувало! З огляду на нескінченні арешти, зізнання та страти, неможливо було непохитно вірити, що Братство — це просто міф. Іноді він вірив у це, іноді ні. Не було ніяких доказів, тільки такі ось швидкоплинні проблиски, які могли означати що завгодно або не означати абсолютно нічого, обривки підслуханої розмови, ледве помітні каракулі на стінах туалету. Іноді навіть легкий рух руки, коли двоє незнайомих людей проходили повз один одного, здавався йому якимось таємним сигналом або паролем. Але все це були лише припущення: швидше за все, у нього просто розігралася уява. Він повернувся до своєї кабінки. Більше на О'Брайана він не дивився. Ідея дати якесь продовження їх короткочасному зоровому контакту періодично спадала йому на думку. Це було б

неймовірно небезпечно, навіть якщо б він знав, як це зробити. На секунду вони обмінялися з О'Брайаном двозначними поглядами, і на цьому був кінець історії. Але навіть це було для Вінстона пам'ятною подією в тій нестерпній самотності, в якій йому доводилося жити.

Вінстон повернувся до реальності і випростався. Він відригнув — це джин нагадав про себе зі шлунка.

Його очі знову зосередилися на сторінці. Він помітив, що поки він безпорадно дрейфував у своїх роздумах, він теж писав, ніби автоматично. І це був уже не той корявий почерк, як раніше. Його перо легкими рухами ковзало по гладкому паперу, виписуючи великими акуратними прописними буквами...

*ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА
ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА
ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА
ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА
ГЕТЬ СТАРШОГО БРАТА*

Знову і знову. Він списав вже половину сторінки.

Його охопила паніка. Це було абсурдом, оскільки написання цих конкретних слів було не більш небезпечним, ніж ідея відкрити цей триклятий записник і почати вести щоденник, але на мить у нього виникла спокуса вирвати списані сторінки і повністю відмовитися від всієї цієї затії.

Але він цього не зробив, тому що знав, що це марно. Писав він «Геть Старшого брата» чи ні, вже не мало значення. Чи буде він продовжувати вести щоденник або припинить, теж не мало значення. Поліція Думок все одно дізнається та прийде за ним. Навіть якби він не доторкнувся пером до паперу, це не мало б значення, бо він уже скоїв серйозний злочин. Це називалося «думкозлочин». Розумовий злочин неможливо було вічно приховувати. Ви можете успішно ухилятися

певний час, навіть протягом багатьох років, але рано чи пізно вони обов'язково вас піймають.

Це завжди було вночі — арешти незмінно відбувалися вночі. Вас раптово виривали зі сну, груба рука трясла ваше плече, в очі било яскраве світло, а навколо вашого ліжка стояли люди, дивлячись на вас своїми кам'яними обличчями. Здебільшого не було ні суду, ні навіть повідомлення про арешт. Люди просто зникали, завжди вночі. Ваше ім'я просто видалялося з реєстрів разом з усіма записами про те, що ви коли-небудь робили. Вас просто стирали з реальності, ваше існування в один момент видалялося, а потім просто забувалося. Вас скасовували, знищували, або, як було прийнято говорити — випаровували.

На мить Вінстона охопила якась істерія. Він почав писати квапливими неохайними карлючками:

«Вони будуть стріляти в мене, мене не хвилює, що вони будуть стріляти мені у потилицю мені все одно геть старшого брата вони завжди стріляють тобі у потилицю мені плювати геть старшого брата».

Вінстон відкинувся на спинку стільця, йому навіть було трохи соромно за самого себе. Він відклав ручку. Наступної миті він різко здригнувся. У двері постукали.

Ось воно, почалося! Він сидів нерухомо, як миша, плекаючи марну надію, що хто б це не був, він піде після першої спроби. Але ні, стукіт повторився. Найгірше буде відтягувати цю справу. Його серце калатало, як барабан, але обличчя через вкорінену звичку, ймовірно, залишалось незворушним. Він встав і повільно пішов до дверей.

Розділ 2

Взявшись за ручку дверей, Вінстон побачив, що залишив щоденник відкритим на столі. «Геть Старшого брата» було написано всюди, причому такими великими літерами, що розібрати написане можна було з будь-якої точки в кімнаті. Це було неймовірно безглуздо з його боку. Але навіть у паніці він не хотів забруднити кремовий папір, заклавши записник, коли чорнила ще були вологими.

Він набрав у легені повітря і відкрив двері. Миттєво на нього накотилася тепла хвиля полегшення. Біля його дверей стояла бліда, пригнічена жінка з тонким волоссям і зморшкуватим обличчям.

«О, товаришу, — сказала вона похмурим, ниючим голосом, — мені здалося, що я чула, як ви увійшли. Чи могли б ви підійти поглянути на нашу кухонну раковину? Здається вона засмітилася, і...»

Це була місіс Парсонс, дружина його сусіда по поверху. Взагалі слово «місіс» дещо засуджувалося Партією — ви повинні були називати всіх «товаришами» — але з деякими жінками це слово зривалося з язика інстинктивно. Це була жінка років тридцяти, але виглядала вона набагато старше. Складалося враження, що в зморшках на її обличчі накопичувався пил. Вінстон пішов за нею по коридору. Майже кожен день щось то відвалювалося, то ламалося, то засмічувалося. «Перемога» — це старий багатоквартирний будинок, побудований приблизно у 1930 році, і він вже буквально розвалювався на шматки. Штукатурка постійно відшаровувалася від стель і стін, труби лопалися при кожному сильному морозі, дах протікав щоразу, коли випадав сніг, опалювальна система зазвичай працювала лише на півсили, якщо її геть не відключали з міркувань економії. Щоб щось полагодити — якщо ви звичайно не

могли зробити цього своїми руками — потрібно було чекати санкцію від цілої низки комітетів, тож навіть найпростіший ремонт віконного скла міг затягнутися на кілька років.

«Звичайно, це тільки тому, що Тома немає вдома», — невпевнено додала місіс Парсонс.

Квартира Парсонсів була більшою, ніж у Вінстона, але була дуже убогою. Все виглядало якимось обшарпаним і поламаним, ніби тут щойно шаленів якийсь великий дикий звір. На підлозі валялися ключки, боксерські рукавички, здутий футбольний м'яч, кілька вивернутих спітнілих шорт, а на столі височіла купа брудного посуду, яка стояла на рваних зошитах. Стіни «прикрашали» прапори Молодіжної ліги та Загону юних розвідників, а також великий плакат із зображенням Старшого Брата. Пахло вареної капустию, як і завжди у цій будівлі — здавалося, цим запахом були вже просякнуті всі стіни будинку — але зараз цей запах перебивав різкий сморід поту, причому з першого вдиху ти розумів (як саме, пояснити неможливо), що це піт людини, якої зараз немає у приміщенні. У сусідній кімнаті хтось за допомогою дерев'яного гребінця і рулону туалетного паперу намагався грати військовий марш, який все ще лунав з телеекрану.

«Це діти, — сказала місіс Парсонс, кинувши на двері переляканий погляд, — вони сьогодні не виходили гуляти, і звичайно ж...»

У неї була звичка обривати речення на середині. Кухонна раковина була майже до країв заповнена брудною зеленою водою, і звідти смерділо капустою навіть гірше, ніж зазвичай. Вінстон опустився на коліна і оглянув кутове з'єднання труби. Він терпіти не міг бруднити руки і ненавидів нахилитися, тому що це завжди викликало у нього напад кашлю. Місіс Парсонс безпорадно на нього витріщалася.

«Звичайно, якби Том був удома, він відразу б все полагодив, — сказала вона, — він любить все лагодити. У нього золоті руки, у мого Тома».

Парсонс був колегою Вінстона у Міністерстві правди. Він був огрядним, але активним, такий собі яскравий приклад людської дурості та тупого ентузіазму, він був одним з тих відчайдушно відданих робітників, які беззаперечно виконують всі вказівки. Від таких як він стабільність Партії залежала навіть більше, ніж від Поліції Думок. У тридцять п'ять років його виключили з Молодіжної ліги через його вік, а до цього, перед тим, як потрапити до лав Молодіжної ліги, він якимось чином пересидів у Загоні юних розвідників аж на цілий рік більше, ніж дозволялося по віку. У міністерстві він працював на якійсь пересічній посаді, для якої не було потрібно багато розуму, але зате він був помітною фігурою у Спортивному комітеті та інших комітетах, які брали участь в організації громадських походів, спонтанних демонстрацій, кампаній по економії коштів і ресурсів, та інших добровільних заходів. Під час перекуру він не втрачав можливості з гордістю згадати, що протягом останніх чотирьох років він щовечора з'являвся у Громадському центрі. Сильний запах поту, свого роду несвідоме свідоцтво його напруженого графіку та бурхливої громадської діяльності, супроводжував його всюди, куди б він не пішов, і потім ще довго висів у повітрі після того, як він йшов.

«У вас є розвідний ключ? — запитав Вінстон, воюючи з гайкою на кутовому стику труб.

«Розвідний ключ...? — аморфно перепитала місіс Парсонс. «Я навіть не знаю, я не впевнена... Можливо, діти...»

Коли діти увірвалися до вітальні, пролунав тупіт чобіт і черговий удар гребеня по рулону. Місіс Парсонс принесла розвідний ключ. Вінстон спустив воду і з огидою видалив жмут людського волосся, який забив

трубу. Він як міг вимив пальці холодною водою з-під крана і повернувся до вітальні.

«Руки догори!» — заверещав дитячий голос.

Симпатичний, міцної статури хлопчисько років дев'яти вискочив з-за столу і став погрожувати йому іграшковим автоматом, в той час як його молодша сестра, приблизно на два роки молодша, зробила той самий жест гілкою від дерева. Обидва були одягнені у сині шорти, сірі сорочки та червоні шийні хустки, які були уніформою Загону юних розвідників. Вінстон підняв руки над головою, але його охопило якесь тривожне почуття, бо хлопчик поведився так, немов для нього це була зовсім не гра.

«Ти зрадник!» — кричав він. «Ти думкозлочинець! Ти євразійський шпигун! Я застрелю тебе, випарую, відправлю працювати на соляних шахтах!»

І тут вони обидва почали стрибати навколо нього, вигукуючи «Зрадник! Думкозлочинець!». Маленька дівчинка копіювала кожен рух свого брата. Це навіть трохи лякало, бо вони були наче ті тигрєнєтє, які скоро виростуть і перетворяться на людоджерів. В очах хлопчика була якась розважлива лютість, абсолютно очевидне бажання вдарити або штовхнути Вінстона, а ще усвідомлення того, що він вже майже доріс до того, щоб зробити це. «Добре, що це не справжній автомат», — подумав Вінстон.

Погляд місіс Парсонс нервово метався з Вінстона на дітей і назад. Зараз при більш яскравому освітленні вітальні він з цікавістю відзначив для себе, що у зморшках її обличчя дійсно був пил.

«Діти часом як почнуть репетувати, — сказала вона, — це вони просто засмутилися, бо не зможуть піти подивитися на повішення. Ось у чому справа. У мене дуже багато справ, щоб вести їх туди, а Том не встигне повернутися з роботи, щоб з ними сходити».

«Чому ми не можемо піти подивитися на страту?» — заревів хлопчик.

«Хочу побачити страту! Хочу побачити страту!» — закричала дівчинка, все ще стрибаючи.

Вінстон згадав, що в той вечір у парку повинні були стратити кілька євразійських полонених, винних у військових злочинах. Це відбувалося приблизно раз на місяць і було популярним видовищем. Діти завжди вимагали, щоб їх водили подивитися на страту. Він попрощався з місіс Парсонс і попрямував до дверей своєї квартири. Але не встиг він пройти й кількох метрів, як щось вдарило його по потилиці, завдавши болючого удару. Було таке відчуття, що його вдарило струмом. Він озирнувся і побачив, як місіс Парсонс тягне сина назад до квартири, а хлопчик з усмішкою запихає до кишені рогатку.

«Гольдштейн!» — заревів хлопчик, коли двері за ними зачинилися. Але що найбільше вразило Вінстона, так це вираз безпорадного переляку на сірому обличчі жінки.

Повернувшись до квартири, він швидко пройшов повз телеекран і знову сів за стіл, все ще потираючи шию. Музика на телеекрані припинилася. Тепер грізний військовий голос завзято зачитував опис озброєння нової плавучої фортеці, яка щойно стала на якір між Ісландією та Фарерськими островами.

Він подумав, що з такими байстрюками життя цієї нещасної жінки, мабуть, не легке. Ще рік або два, і вони будуть спостерігати за нею і вдень, і вночі в пошуках симптомів інакодумства. У наші дні майже всі діти були такими. І найгірше те, що такі організацій, як Юні розвідники, систематично заохочували дітей до цього, і ті перетворювалися на некерованих маленьких дикунів. Але тим не менш, проти партійної дисципліни вони чомусь не повставали. Навпаки, вони обожнювали Партію і все, що з нею пов'язано. Пісні, марші, прапори,

походи, тренування з манекенами, вигукування гасел, поклоніння Старшому Братові — все це було для них чудовою грою. Вся їх лютість була звернена назовні, проти ворогів держави, проти іноземців, зрадників, саботажників, думкозлочинців. Для людей старше тридцяти було звичним ділом боятися власних дітей. І не дарма, бо чи не щотижня у «Таймс» з'являлася стаття про те, як якийсь дрібний донощик — правда, зазвичай вживалася фраза «малий герой» — підслухав компрометуюче висловлювання і повідомив Поліції Думок про своїх батьків.

Біль у потилиці минув. Вінстон без ентузіазму взяв ручку, розмірковуючи, що б ще написати у щоденнику. Раптом він знову почав думати про О'Брайана.

Багато років тому... Так, хвилиночку, а «багато» це скільки? Десь сім років тому йому наснилося, що він йде через темну кімнату. І тут хтось, хто сидів десь збоку, сказав, коли він проходив повз: «Ми зустрінемося там, де немає темряви». Це було сказано дуже тихо, як би ненароком, просто заява, а не вказівка. Він йшов далі, не зупиняючись. Що цікаво, у той час, уві сні, слова не справили на нього особливого враження. Тільки потім, поступово, вони, здавалося, почали щось для нього означати. Він уже не міг згадати, до або після сну він вперше побачив О'Брайана, і коли він зрозумів, що уві сні чув саме його голос. Але в будь-якому випадку це був він, це О'Брайан говорив з ним із темряви.

Вінстон ніколи не був до кінця впевнений — і навіть зараз, після їх ранкової зустрічі поглядами — був О'Брайан другом чи ворогом. Але це було і не важливо. Між ними існував зв'язок, розуміння, а це було важливіше за дружбу або вірність партійним ідеалам. «Ми зустрінемося там, де немає темряви», — сказав він. Вінстон не знав, що це означає, знав тільки те, що так чи інакше саме так і станеться.